

**TRADHISI SURAN GUNUNG KAWI
DESA WONOSARI KECAMATAN WONOSARI KABUPATEN MALANG
(Titingan Kajian Bentuk, Makna, lan Fungsi)**

Ayu Alif Dewi Shinta

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Dra. Sri Sulistiani, M.Pd

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Kabudayan ana amarga anane manungsa. Uga manungsa sing nyipta kabudayaan lan manungsa sing ngetrapake dadi pathokane tata cara, saengga kabudayan bakale mesthi ana sadawane urip manungsa. Panaliten iki ngrembug ngenani kabudayan suroan kang dadi ritual lan hiburane masyarakat desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. Saka andharan ing ndhuwur, mula panaliti netepake irah-irahan **“tradisi suran kang dadi kabudayan ing desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang”**. Alasan panaliti njupuk panaliten ngenani tradisi suran yaiku amarga ing sajroning tradisi iki ana kesenian lan ritual-ritual adat, saliyané kuwi uga bisa dadi sawijining hiburan sing narik kawigaten.

Adhedhasar iku, tuwuh telu underan panliten, yaiku kepriye (1) kepriye mula bukane TSGK, (2) kepriye kepriye struktur TSGK (3) Nilai Budaya apa kakng kinandhut sajroning TSGK. Adhedhasar underane panliten ing ndhuwu, tujuwan panliten iki yaiku, (1) kanggo ngandharake mula bukane TSGK kang nryitakake anane makam Eyang Djoego lan R.M Soedjono, (2) ngandharake struktur crita, (3) ngandharake nilai Budaya kang kinandhut sajrone TSGK, (4) ngandharake piguna TSGK, (5) Ngandharake panemu TSGK ing masyarakat. Panliten iki nduweni telung paedah yaiku, tumrap panaliti, pamaos lan bebrayan. Tumrap panliti, panliten iki bisa digunakake minangka sarana nambah ilmu lan wawasan mligine ing ilmu Tradhisi bab Suran. Tumrap pamaos, panliten iki bisa mbiyantu pamaos kanggo sawijine rujukan saka pitakonan bab TSGK anane Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. Tumrap bebrayan, panliten iki bisa didadeake minangka sumbangan tumrap pasinaonan mligine bab fokol setengah lisan kang ana gegayutane karo kajian bentuk, makna, lan fungsi. Kanggo siswa panliten iki uga bisa digawe pembelajaran. Babagan mula bukane TSGK kang nyritakake anane kesenian lan ngobong sengkala ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang iki nggunakake konsep kang diandharake Koentjaraningrat (1990:180),

TSGK iki di tintingi kanthi metode dheskriftif kualitatif. Amarga dhata kang di kumpulake wujud-wujud gambar. Pangumpulane dhata panliten ditindakake kanthi wawanrembug, observasi, lan dhokumentasi. Pratelan asile panliten iki nuduhake yen TSGK bisa dadi asset pariwisata ing Kabupaten Malang. Struktur tema utama ing TSGK yaiku ngenani keutamaan nindakake kewajiban lan semangat nujuwangke bab kang diugemi . pola alurne TSGK iki segitiga tidak beralas. Nilai Budaya kang kinandut sajroning TSGK iki yaiku (1) nilai budaya antarane manungsa dening Gustine, (2) nilai budaya gegayutan antarane manungsa karo manungsa liyane, (3) nilai budaya antarane manungsa karo masyarakat, (4) nilai budaya gegayutan antarane manungsa karo awake dhewe. Dene adhedhasar konsep pigunane Hutomo, piguna kang ana sajrone tradhisi iki antara liya, yaiku : (1) minangka sistem proyeksi, (2) minangka sarana ngesahake kabudayan. (3) minangka sarana panggulawentah anak, (4) minangka hiburan.

PURWAKA

Kabudayan ana amarga anane manungsa. Uga manungsa sing nyipta kabudayaan lan manungsa sing ngetrapake dadi pathokane tata cara, saengga kabudayan bakale mesthi ana sadawane urip manungsa. Panaliten iki ngrembug ngenani kabudayan suroan kang dadi ritual lan hiburane masyarakat desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. Saka andharan ing ndhuwur, mula panaliti netepake irah-irahan **“tradisi suran kang dadi kabudayan ing desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang”**.

Alasan panaliti njupuk panaliten ngenani tradisi suran yaiku amarga ing sajroning tradisi iki ana kesenian

lan ritual-ritual adat, saliyané kuwi uga bisa dadi sawijining hiburan sing narik kawigaten.

Landhesane Panliten

Kabudayan ana amarga anane manungsa. Uga manungsa sing nyipta kabudayaan lan manungsa sing ngetrapake dadi pathokane tata cara, saengga kabudayan bakale mesthi ana sadawane urip manungsa. Miturut Koenjaraningrat (2005:5) kang jarwane: “kabudayan wujud ana 3 yaiku: 1) wujud kabudayan kang dadi sawijine kompleks saka ide-ide, gagasan, norma-norma, peraturan lan sapiturute: 2) wujud kabudayan kang dadi kompleks aktivitas sarta tumindake manungsa sajroning

urip; 3) wujud kabudayan kang dadi barang-barang asli karyane manungsa”.

Kabudayan miturut Koentjaraningrat (1990:180) nduweni teges yaiku sakabehing gagasan, tumindak lan asil karyane manungsa sajroning urip ing masyarakat sing ndadekake pathokan ing bangsa Indonesia kanthi cara sinau. Panemu kasebut ngandharake menawa kabudayan Nasional Indonesia sing sabenere yaiku proses ngrembakane kabudayan Indonesia sing ora bakal kawujud menawa ninggalake kabudayan-kabudayan dhaerah. Utamane, kabudayan dhaerah sing sipate positif dhinamis kanggo nyengkuyung ngrembakane kabudayan Indonesia sing bakal digawe pathokan kanggo bangsa Indonesia.

. Kabudayan uga menehi nilai lan makna tumrap uripe manungsa. sakabehane bangunan panguripane manungsa lan masyarakat mandeg ana ing sandhuwure landhesane kabudayan (Maran 2007:15).

Kabudayan minangka asil cipta, rasa lan karsane manungsa kang nuduhake jati dhirining manungsa kasebut. Kabudayan nduweni nilai-nilai norma-norma lan piwulangan adiluhung tumrap manungsa utawa masyarakat panyengkuyunge. Kabudayan bisa ngrembaka utawa ora gumantung saka manungsane dhewe, kang bisa ngrembakake uga saka masyarakat kang nduweni kabudayan kasebut. Saben-saben pratingkah lakune manungsa minangka masyarakat kaiket karo kabudayan. Suparlan (sajrone Sudikan, 2001:3) ngandharake, kabudayan minangka ngilmu mujudake sawijining pokok pamikire utawa panemu kang ana ing pikirane manungsa lan sawijining pratandha (adhedhasar tumindake manungsa lan asil saka tumindake kasebut). Saka pamikir lan panemu kasebut diwujudake kanthi tumindak lan ditindakake wong akeh utawa klompok manungsa nganti nuwuhake kabudayan.

Underaning Panliten

Adhedhasar andharan kasebut bisa dirumusake yen underane panliten kang bakal dirembug kaya ing ngisor iki:

- (1) Kepriye mula bukane TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang?
- (2) Kepriye wujud sarta makna ubarampe kang digunakake sajroning TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang?
- (3) Kepriye tatalakune TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang?
- (4) Kepriye fungsi adicara TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang?

Tujuwan Panliten

Tujuwan sakan panliten iki:

- (1) Ngandharake mula bukane TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.
- (2) Ngandharake Wujud lan Makna sajrone TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.
- (3) Ngandharake tatalakune TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.

- (4) Ngandharake fungsi TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.

Paedahe Panliten

Panliten iki diajab bisa menehi paedah, kayata:

- (1) Panliten iki bisa menehi gambaran kang cetha ngenani adat TSGK.
- (2) Panliten iki bisa aweh sumbangan dhokumentasi tumrap adat istiadat TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.
- (3) Panliten iki bisa aweh sumbangan panggulawentah Kabudayan Jawa mligine ngenani adat istiadat.
- (4) Panliten iki diajab bisa aweh sumbangan kanggo bebrayan umum ngenani nglestariake adat Jawa.

Wewatesan Panliten

Sajrone panliten kang dilakoni dening panliti iki ana watese ngenani perkara kang diteliti. Anane wewatesan iki supaya ora nuwuhake bedane panemu sajrone panliten kang ditindakake lan ora nuwuhake penafsiran kang beda.

- (1) Kabudayan : sakabehing gagasan, rasa, sarta olah ciptaning manungsa ing bebrayan kang kudu di kulinakake lan dilakoni kanthi cara sinau. (Koentjaraningrat, 1987:9)
- (2) Tradhisi : sakabehing adhat kabiasaan, kapercayaan, lan sapanunggalane kang diwarisake saka nenek moyang utawa leluhure. (Poerwadarminta, 1976:1088).
- (3) Foklor : Teori kang ngrembug bab kabudayan, asil kabudayan sesambungan karo masyarakat.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Bab iki bakal diandharake babagan teori utawa konsep-konsep kang gegayutan karo pujering panliten yaiku konsep kabudayan, konsep foklor, konsep tradhisi, konsep simbol makna lan konsep fungsi.

Panliten kang saemper

Panliten ngenani TSGK iki mligine kanggo Adat lan Budaya iki durung ana sing niliti. Panliten ing ngisor :

- (1) Herna Wahyu Paramita taun 2007 kanthi irah-irahan “Tradhisi Grebeg Sura ing Kabupaten Ponorogo. Tradhisi kasebut ngandharake wujud adicara kang di tindakake saben taun ing sasi Sura .
- (2) Sri Utami taun (2007) kanthi irah-irahan “*upacara ledhung sura ing Kabupaten Magetan*”. tradhisi kasebut ngandharake mula buka tradhisi lan perangan ubarampe kang ditindhakake dening masyarakat ing Kabupaten Magetan.
- (3) Estu Setyaningsih taun (2011) kanthi irah-irahan “*Tradhisi Suran ing petilasan Sri Aji Jayabaya ing desa menang Kabupaten Kediri*” kanthitintingan foklor. Panliten kasebut njlentrehake gambaran umum ngenani tradhisi kang menehi sumbanga foklor kang nduwe gayutan marang tradhisi kasebut.

- (4) Anisa Yuli Prasetya taun (2011) kanthi irah-irahan “Tradhisi Grebeg Maulud ing kutha Madiun” (tingting wujud, makna, lan fungsi).

Konsep Kabudhayan

Manungsa nduweni cipta, rasa, lan karsa kang bisa nyiptakake idhe-idhe kanggo mujudake kabudhayan. Kabudayan asale saka basa Sansekerta “buddayah”, yaiku wujud jamak saka tembung “budhi” kang ateges “budi” utawa “akal” mula kabudayan bisa ditegesi “babagan kang gegayutan karo budi lan akal” (Koentjaraningrat, 1959:9). Kabudayan wujud saka asil budi utawa akal manungsa kanggo nggayuh kasampurnane urip. Koentjaraningrat (1987:9) uga ngandharake kang jarwane, kabudayan yaiku sakabehing gagasan, rasa, sarta olah ciptaning manungsa ing bebrayan kang kudu dikulinakake lan dilakoni kanthi cara sinau. Miturut Sudikan (2001:3) tumrap panggulawenthah, kabudayan yaiku nyawijekake idhe sing ana ing pikiran manungsa lan asile yaiku tindak- tanduke manungsa. Miturut Koentjaraningrat (1997:9) uga, kabudayan nduweni kekarepan kayadene tatalaku uga seni, kang kabeh mau tuwuh saka olah cipta lan olah rasane manungsa kaya dene keyakinan, kawruh, adat istiadat lan sapanunggalane. Taylor (sajrone Suleman, 1998:10) uga ngandharake kabudayan yaiku rasa pangrasane Bangsa sing maneka warna, ngenani kawruh, seni, moral, hokum, lan adat pakulinan sing tuwuh ing masyarakat. Adhedhasar pamawase para ahli ngenani kabudayan, bisa di deleng yen variasi kabudayan sing ana ing saben dhaerah mujudake ciri khas dhewe-dhewe, saengga nduweni nilai kanendahantan pa ninggalake nilai lan norma kang didadekake panutan manungsa kanggo nduweni kanggo nglakoni panguripan. Saliyane iku, ngenani pangerten saka kabudayan, bisa kadudut yaiku sakabehe gagasan, rasa sarta olah pamikire manungsa kang nduweni unsur-unsur, nilai, lan norma kang bisa didadeake panutan manungsa kanggo nglakoni uripe. Spradley (1997:5) ngandharake budaya minangka system kawruh kang diasilake manungsa kanthi cara sinau. Adhrdhasar definisi kasebut mula disimpulake yen kabudayan nduweni sipat kompleks lan kuwat pengaruhe tumrap etika bebrayan.

Koentjaraningrat (2005:5-7) ngandharake kabudayan ana telu. Katelu wujud kabudayan kuwi yaiku: 1) Wujud kabudayan minangka wujud saka ide-ide, pamikiran, nilai-nilai, norma-norma, aturan, lan liya-liyane; 2) Wujud kabudayan minangka nglumpukake saka aktifitas lan tumindak saka manungsa ing bebrayan; lan 3) Wujud kabudayan minangka wujud karyane manungsa. Kabudayan dadi acuan cita – cita bareng, nilai, wujud, kategori, asumsi gawe panguripan, lan kagiyatan goal direct sing dadi sadar diterima dadi “bener” lan “bener” oleh pawongan sing ngidentifikasi dheweke dadi anggota masyarakat miturut Richard Brisling (1990:11).

Sajrone masyarakat Jawa ana budaya lokal. Budaya lokal yaiku budaya kang urip lan ngrembaka kang dilakoni dening saperangan masyarakat sing manggon ana ing papan panggonan tartamtu. Budaya kasebut sumbere saka tindak-tanduke budaya suku Bangsa sing ana utawa bisa diarana menawa kabudayan Suku Bangsa

kang ana utawa bisa diarani menawa kabudayan ana ing alam dunya iki dumadi amarga anane manungsa kang minangka panyengkuyung kabudayan kasebut. Budaya Jawa yaiku budaya kang ana, liya utawa nduweni ciri tartamtu kang beda-beda lan kang ngrembaka ing dhaerah Jawa. Kabudhayan ing Indonesia iku cacah akeh banget, sakabehe iku mau gumantung akehe suku Bangsa kang ana ing Indonesia. Koentjaraningrat (1994:23), ngandharake suku kang paling gedhe lan paling akeh masyarakat sing urip ning kana yaiku suku Jawa.

Konsep Foklor

Folklor mujudake perangan saka kabudayan. Miturut Hutomo (1991:5) tembung *folklore* ing basa Indonesia dumadi saka rong tembung yaiku *folk* lan *lore*. Tembung *folk* ateges saperangan manungsa kang nduweni pratandha fisik, sosial, lan kabudayan mula bisa dibedakake saka siji lan sijine. Tembung *lore* nduweni teges tradhisi saka folk, yaiku saperangan kabudayan kang diwarsake kanthi cara turun temurun kanthi sarana lisan utawa tulisan.

Konsep Tradhisi

Tradhisi suran iki bisa digolongake adat-istiadat sing ora bisa ditinggalake manungsa ing bebrayan. Tradhisi iki salah sawijining warisan budaya Jawa sing diwarisake kanthi cara turun-temurun lan wis ditindakake wiwit biyen nganthi saiki. Poerwadarminta (1976:1088) ngandharake tradhisi yaiku sakabehing adat kabiyan, kapercayan, lan sapanunggalane kang diwarisake saka nenek moyange utawa leluhure.

TSGK uga kalebu adat-istiadat. Miturut Poerwadarminta (1976:15) adat yaiku tindak-tanduke manungsa kang dilakoni wiwit jaman biyen. Adat uga bisa ditegesi kabiyan, kelakuan lan sapanunggalane kang wis dadi kabiyan kanthi cara turun-temurun. , kayata TSGK sing ditindakake ing desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. Koentjaraningrat (1987:20) ngandharake yen tradhisi utawa adat kaperang dadi patang tingkatan, yaiku;

- (1) Tingkat nilai budaya, yaiku arupa panemu kang wujud babagan kang luwih aji ing panguripan bebrayan lan lumrahe gegayutan karo emosi lan jiwane manungsa (kayata gotong royong).
- (2) Tingkat norma-norma, yaiku arupa nilai-nilai budaya kang ana gegayutane karo panyengkuyunge anggota bebrayan ing lingkungane kang sinebut unggah-ungguh, ing antarane wong tuwa lan anak, guru lan murid, lan sapanunggalane.
- (3) Tingkatan ukum, yaiku arupa ukum kang lumaku ing bebrayan (kayata ukum adat, tata karma, lan ukum waris).
- (4) Tingkat aturan mligi, yaiku aturan tumrap tumindak kang winates ing bebrayan lan nduweni sipat konkret (kayata aturan sopan santun).

Bronislaw Kasper Malinowski, salah sawijining ahli antropologi nduweni pamawas liya ngenani fungsi folklor. Pamawas kuwi adhedhasar panliten kang dilakoni dening Malinowski ing bebrayan ing Kapuloan Trobiand ing sisih wetan Irlandia taun 1914. Miturut Malinowski (<http://www.google.com/fungsionalisme-malinowski.html> diakses tanggal 15 Februari 2012) ngandharake ngenani rumusan konsep ing sajroning tingkatan abstraksi ngenani fungsi aspek kebudayaan yaiku: (1) anane gegayutan kang otomatis, pangaribawa lan efek ing aspek kabudayan liyane, (2) anane konsep saka bebrayan kang nduweni kabudayan kasebut, (3) unsur-unsur ing sajroning bebrayan kang nduweni integrasi kang fungsional, lan (4) esensi utawa fungsi kagiyatan utawa aktifitas manungsa ora liya kanggo nyukupi kabutuhan dhasar “biologis” manungsa kasebut.

Hutomo (1991:69-71) ngandharake kang jarwane yaiku ana limang fungsi folklor yaiku (1) minangka sistem proyeksi, (2) minangka sarana ngesahake budaya, (3) minangka piranti kanggo meksa anane norma-norma sosial lan kanggo piranti ngendhalekake sosial, lan (4) minangka sarana pendhidhikan tumrap bocah.

Malinowski (sajrone Hutomo, 1991:18) ngandharake yen sastra lisan bisa nduweni fungsi minangka kontrol sosial lan kanggo panggulawenthah tumrap bocah. Miturut Malinowski (sajrone Hutomo, 1991:19) ngandharake kang jarwane yen fungsi unsur-unsur kabudayan yaiku kanggo nyukupi kabutuhan-kabutuhan naluri manungsa.

Konsep Simbol lan Makna

Kabudayan ing sajroning upacara ana gegayutane karo simbol. Tembung “simbol” asale saka basa Yunani “*symbolos*”, tegese yaiku tandha utawa ciri kanggo tetenger marang wong. Dadi sing dimaksud karo simbol yaiku samubarang utawa kahanan minangka piranti objek (Budiono, 2001:10).

Tradhisi upacara ing adicara Suran mligine ora bisa di deleng saka aspek simbol. Wujud kabudayan minangka asil karya ciptaning manungsa mesthi nduweni teges senajan wujud simbol - simbol. Unsur kabudayan kang diduweni masyarakat satenane uga nduweni simbol - simbol tartamtu. Hakekat tradhisi upacara ing adicara Suran yaiku simbol lan sakabehing tatacarane kanthi makna tartamtu.

Konsep Hermeutika

Miturut Sumaryono (1999:23) tembung hermeunitik asale saka Yunani hermeneuein tegese nafsirake, hermeniah kanthi harfiah bisa ditegesi “penafsiran” utawa interpretasi. Hemeunitik miturut Richard (Sumaryono, 1999:40) uga di tegesi nelaah isi lan maksud kang ngejawantah saka sawijine teks marang makna kang jeru.

Konsep Fungsi

Dundes kang dikutip dening Sudikan (2001:100) ngandharake kang jarwane ana limang fungsi folklor, yaiku (1) kanggo ngraketake rasa solidharitas

bebarengan, (2) minangka piranti kanggo mbenerake masyarakat, (3) menehi cara kang dibenerake masyarakat, (4) minangka piranti *mrotos keadilane* masyarakat, lan (5) minangka piranti kang nyenengake saka donya kang nyata kang bisa ngowahi pakaryan sing bisa ngwenahi pangrasa kang nyenengake.

Malinowski (sajrone Hutomo, 1991:18) ngandharake yen sastra lisan bisa nduweni fungsi minangka kontrol sosial lan kanggo panggulawenthah tumrap bocah. Miturut Malinowski (sajrone Hutomo, 1991:19) ngandharake kang jarwane yen fungsi unsur-unsur kabudayan yaiku kanggo nyukupi kabutuhan-kabutuhan naluri manungsa.

Folklor minangka tradhisi rakyat kang anal an nduweni piguna utawa paedah tartamtu tumrap bebrayan panyengkuyunge utawa kang nyebarake kabudhayan kasebut. Paedah utawa piguna kang ana sajrone folklore iku nduweni ancas supaya bisa narik kawigaten bebrayan supaya gelem tetp nguri-nguri lan nyengkuyung tradhisi amrih bisa tetep lestari lan bisa terus ngrembaka minangka warisan Budhaya.

Saliyane iku folklore minangka saperangan kabudhayaan kang disebarake lan diwarisake kanthi cara turun temurun lang uga tradhisional lumantar lisan utawa kanthi gerak isyarat. Salah sawijine ciri folklor yaiku nduweni piguna ing panguripane masyarakat yaiku kanggo negesake idhentitas utawa ciri supaya integritas sosial lan kanthi simbolis bisa ditikelake. Malah ana kang nerangake yen folklore awèh daya pangaribawa luwih kuwat tinimbang sastra modern, amarga folklore bisa mbangun tata nilai kang wujud saka tumindak.

Konsep fungsi folklore dipangarsani dening para ahli, ing antarane William R. Bascom lan Alan Dundes. Para ahli mau nduweni pangerten kang beda amarga lelandhesan ilmu filosofis, daya pamawas, lan daya imajinasine kang beda.

Landhesan Teori

Kanggo ngungkapake makna simbolik sing kinandhut ing tradhisi upacara ing Suroan iki migunakake teori makna lan simbol kaya sing diungkapake marang Geezt (sajrone Sudikan, 2001:184) kang njlentekake kang jarwane, simbol minangka sarana kanggo ngandharake makna-makna yaiku arupa gagasan, polah tingkahe, kekarepan-kekarepan lan tetimbangan-tetimbangan utawa kapercayan sarta *abstraksi-abstraksi* saka kaweruh tartamtu lan wujud kang dimangarteni.

Kanggo fungsi tradhisi suran nggunakake teori fungsi miturut Bascom (sajrone Danandjaja, 1984:19) kang jarwane ana patang fungsi folklor, yaiku (1) minangka simbol proyeksi, yaiku minangka sarana kacabenggalaning angen-angen *koleksi*, (2) sarana pangesahan pranata-pranata lan lembaga-lembaga kabudayan, (3) sarana pendhidhikan, lan (4) minangka piranti kanggo meksa lan ngawasi supaya aturan bebrayan tetep bisa diugemi.

Landasan teori iki diselarasake karo bahan kajiane utawa perkarane. Kanggo ngungkapake wujud folklor nggunakake teorine Danandjaja (1984:1-2) kang ngandharake *folklor* nduweni teges saperangan

kabudayan kolektif kang sumebar lan diwarisake turun-temurun kanthi cara lesan lan gerak isyarat utawa nggawe mbantu ngileng-ngileng. Wujude folklor kaperang dadi telu, yaiku: (1) folklor lesan, yaiku folklor sing wujude nyata lisan, kaya dene, basa rakyat, nyanyian rakyat, guritan, uga pitutur tradhisional, (2) folklor setengah lesan yaiku wujude saka campuran unsur lesan karo unsur dudu lesan, kaya dene keyakinan bebrayan, tariyan rakyat, upacara, pesta rakyat, hiburan rakyat, lan (3) folklor dudu lesan yaiku folklor sing wujude dudu lesan nanging cara nggawene diwulang kanthi cara lesan, kaya denan arsitektur rakyat, lan gerak tradhisional rakyat (Danandjaja, 1984:21)

METODHE PANLITEN

Ing sajrone metode panliten iki panulis ngandharake pendekatan panliten, sumber dhata lan dhata, teknik ngumpulake dhata, lan teknik analisis dhata. Pendekatan panliten ngrembug ngenani pendekatan apa kang digunakake ing panliten iki, dene sumber dhata lan dhata ngrembug ngenani dhata ngendi kang digunakake ing panliten, lan sumber dhata panliten kuwi mau saka ngendi. Teknik ngumpulake dhata ngrembug ngenani kepriye carane panulis ngumpulake dhata, lan teknik analisis dhata kuwi ngandharake kepriye carane ngolah dhata kang digunakake ing panliten iki.

Ancangan Panliten

Ing panliten tradhisi iki gunakake metode panliten *kualitatif deskriptif*. Metode iki nggunakake kanthi tujuan yen dhata kang diasilake awujud dhata tulis utawa lisan saka manungsa.

Taylor (Moleong, 2001:3) ngandharake *pendekatan kualitatif* yaiku prosedur penelitian kang ngasilake dhata *dheskriptif* kang rupa tembung-tembung tertulis atau lisan saka informan lan tumindak kang bisa dideleng. Arikunto (2001:11) panliten *dheskriptif* yaiku wujud panliten *non-hipotesis* kang nduwe tujuan nggambarake status *fenomena*, ing kene paneliti kepingin weruh sawijining babagan.

Saliyane iku panliten kang asipat kualitatifv jinis *dheskriptif* uga nduweni teges yaiku kanggo ndheskripsiake makna sajrone objek utawa kadadean kang didadekake kajian sajrone panliten. Panliten jinis *dheskriptif* luwih ngutamakake kwalitas dhata. Saliyane kuwi methodhe iki uga kanggo nggambarake kasunyatan-kasunyatan saka objek saengga nisa ngolehaske asil kang bener lan pener. Sudikan (2001:85) ngandharake panliten kualitatif kang asipat *dheskriptif* yaiku psnliten kanthi cara nyathrt kanthi njlimet lan tliti sakabehe kadadean kang dideleng, dirungu, lan di waca lumantar sarana wawancara, cathethan lapangan, foto, video tape, dhokumen, lan liya-liyane.

Pendekatan kualitatif mujudake jinis panliten analisis kang akeh – akehe arupa *dheskripsi* (Moleong, 2005:4). *Dheskriptif* sajrone panliten kuwi nduweni teges eksplorasi, kanggo nggambarake suasana social kanga rep di tliti kanthi jeru lan rowa (Moeleng, 2009:31). Panliten jenis *dheskriptif* luwih ngutamakake kuwalitas dhata. *Dheskriptif* nuntun supaya panliten kang dilakoni mung adhedhasar kasunyatan utawa fenomena

empiris kang urip lan ngrembakasajroning panuture, saengga kang dadi asile yaiku pesen-pesen awujud basa minangka andharan kanga pa anane. Metode kualitatif menehi kawigaten tumrap dhata alamiah dhata kang konteks gejala social kang selaras.

Saka andharan ing ndhuwur bisa di dudut yen panliten ngenani TSGK iki bisa di tinting nggunakake metode panlitenkualitatif *dheskriptif*. Panaliten iki njlentrehake kabeh temtebungan utawa informasi ngenani TSGK sing bisa digoleki saka informan utawa sumbere. Kanthi nggunakake cara kasebut mau, saenggan ndadeake panliten iki bisa di tanggungjawabake.

Objek Panliten lan Papan Panlite

Objek panliten iki yaiku folklor setengah lisan kang wujude TSGK. Papan panliten iki ana ing Desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. TSGK kasebut dilakoni dening masyarakat desa Wonosari setaun sepisan lan minangka rerangken tradhisi kang narik kawigaten. Ing malem warsa enggal dianakake wayangan, banjur ing dina sabanjure dianakake arak-arakan ogoh-ogoh. Kang nduweni tujuan nenuwun marang Gusti supaya bisa kalis ing bebaya lan ngilangi barang ala ing desa Wonosari.

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Ing kene panliti bakal ngandharake ngenani sumber dhata lan dhata panliten TSGK ing Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.

a. Sumber Dhata

Sumber data kang utama ing panliten ing TSGK iki ana loro yaiku sumber data pokok lan sumber data tambahan. Sumber data pokok yaiku informan. Informan yaiku wong utawa saklompok masyarakat kang nduweni informasi pokok ngenani budaya tartamtu. Sudikan (2001:91) njlentrehake kang jarwane, sapa kang dadi informan kunci yaiku: (1) informan nduweni pengalaman pribadi selaras karo masalah kang ditliti; (2) umure informan wis dewasa; (3) informan sehat lair lan batine; (4) informan nduweni sipat netral; (5) informan minangka tokoh masyarakat, lan (6) informan nduweni kawruh kang rowa ngenani perkara kang ditliti.

Sajroning panliten TSGK, informan kunci kang didadekake sumber dhata yaiku Bapak Gigih minangka mantan lurah desa Wonosari lan uga salah sijine tokoh sing nggelar adicara TSGK kaping pisanan. Saiki panjenengane kadhapak ana ing gunung kawi lan Bapak Ardian Pawongan iki pelaku TSGK, pak Ardian sing kagungan dalem ana ing desa wonosari iki uga dadi salah sijine pawongan sing aktif ana ing saben kagiyatan TSGK. Dhene sumber dhata tambahan ing panliten iki yaiku ubarampe kang dipoto lan photo-photo ngenani adicara TSGK.

TSGK iki salah sawijining tradhisi upacara leluhur kang nganti saiki isih ditindakake. Kanggo ngaweruhi tradhisi iki dibutuhake katrangan kang cetha lan ana gegayutane karo tradhisi iki. Katrangan kang dibutuhake ing antarane yaiku kepriye tatacara lan reroncene adicara tradhisi suran, wujud lan maknane ubarampe utawa sesajen, sarta fungsi adicara TSGK

tumrap masyarakat kang nyengkuyung sarta masyarakat ing sakiwa tengene.

b. Dhata

Dhata ngenani wektu lan panggonan tumindake upacara, peserta upacara, uba rampe upacara lan tatacarane kuwi saka asil observasi langsung ing papan panggonane upacara. Ananging sumber ngenani tujuan, fungsi, lan makna sesajen ing upacara kuwi saka wawan rembug karo masyarakat kang nyengkuyung tradhisi. Panulis nindakake wawan rembug lan ngrekam informasi saka informan kang menehi katrangan ngenani tradhisi adicara suran iki direkam lan ditulis. Kanggo nyimpen lan mbuktekake prastawa kasebut, panulis uga nggunakake kamera kanggo ndhokumentasake lan kanggo mbuktekake menawa tradhisi kasebut pancen bener-bener ana lan isih dilestarekake nganti saiki.

Dhata yaiku asil chatetan saka panlitui, kang arupa fakta uga bisa awujud angka (Arikunto, 2010:161). Maeryani (2005:60) nduweni panemu menawa ana telu bab kang perlu digatwke nalika ninthingi dhata sajrone panliten, yaiku: 1) perspektif, 2) tekstualisasi, 3) wujud makna. Saka panemu kang wis dijlentrehake ing ndhuwur iku mula kudu ana perangan olah basa kanggo dhata-dhata lisan lan tinulis supaya bisa mujudtake perspektif kang luwih chetha. Saliyane iku, wujud makna dhata uga kudu di ghathekake, amarga asile dhata kuwi ngandhut sawijine makna kang kudu diandharake supaya luwih cetha lan rowa.

Dhata utawa bahan utama ngenani TSGK kang bakal diandharake bisa diperang maneh dadi loro yaiku dhata utama lan dhata tambahan. Dhata-dhata kasebut bakal di andharake kanthi cara ngamati, wawancara, lan dhokumentasi. Dhata utama yaiku katrangan utawa informasi saka informan kang dianggep ngerti babagan Tradhisi Sura Gunung Kawi. Dhata tambahan kang ana sajrone panliten iki awujud photo-photo kang bisa di menehi wawasan ngenani TSGK.

Tatacara Ngumpulake Dhata

Ing kene panliti nggunakake sawernane cara kanggo ngumpulake dhata. Ing antarane yaiku:

a. Teknik Observasi

Observasi yaiku ndeleng utawa mawas lan nyathet kanthi cara sistematis saka gejala-gejala kang diteliti. Ana rong indra kang wigati kanggo nindakake panliten, yaiku mata lan kuping (Usman lan Akbar, 2003:54).

Sudikan (2001:86) nerangake teknik observasi kaperang dadi loro, yaiku:

(1) Observasi kanthi cara langsung, ing kene panulis langsung mawas objek kanthi langsung melu ing sakabehing prosesi tradhisi upacara ing Adicara Suran.

(2) Observasi kang biyasa, ing kene panulis tumindak minangka wong liya. Panulis ora melu partisipasi aktif ing sajroning kagiyatan. Ing kene panliti nindakake (1) nekani panggonan kanggo adicara, (2) panliti melu adicara karo peserta adat liyane, (3) panliti

nindakake observasi langsung ngenani adicara suran iki, (4) nyatet sakabehing tumindak kang dirasa perlu lan penting, kanggo nggampangake panliten iki, panliti nggunakake instrumen kayata: buku cathetan, kamera foto, lan handphone kanggo ngrekam.

b. Teknik wawan rembug

Teknik wawan rembug iki ditindakake kanthi tujuan ngumpulake dhata utawa katrangan ngenani panguripane manungsa ing bebrayan minangka pituduh kang utama saka teknik observasi (Sudikan, 2001:90).

Koentjaraningrat (sajrone Sudikan, 2001:90) njlentrehake kang jarwane, merang wawan rembug dadi loro yaiku (1) wawan rembug kang direncanakake lan (2) wawan rembug kang ora direncanakake. Bedane rong jenis wawan rembug mau yaiku saka ana lan orane daftar pitakonan kanggo informan. Yen dideleng saka wujud pitakonan wawan rembug diperang dadi loro, yaiku; (1) wawan rembug tinutup lan (2) wawan rembug tinarbuka. Bedane wawan rembug iki yaiku saka wangsulane informan. Yen wangsulan kuwi diwatesi dening panliti diarani wawan rembug tinutup, nanging yen wangsulane informan ora diwatesi diarani wawan rembug tinarbuka.

c. Teknik Rekaman

Teknik rekaman ditindakake kanggo ngrekam katrangan saka informan lan ngrekam kadadeyan sajroning upacara ing TSGK iki. Hutomo (1991:77) ngandharake kang jarwane yen jinising rekaman iki kaperang dadi loro. Kapisan rekaman ing sajroning kahanan kang isih asli (natural). Teknik kasebut biasane dienggo ing sajroning pendekatan ethnography. Kapindho yaiku rekaman kang disengaja ing sajroning kahanan kang wis ditata ateges wis disiapake sadurunge. Ing sajroning panliten iki, panliti nggunakake rong jinis rekaman kasebut. Rekaman natural katindakake nalika upacara suran. Rekaman kang disengaja iki ditindakake nalika wawan rembug karo informan.

d. Teknik Dhokumentasi

Miturut Arikunto (2006:231) teknik dhokumentasi yaiku cara nggolek dhata ngenani samubarang utawa *variabel* kang arupa cathetan, buku, koran, majalah, prasasti, notulen rapat, lengger, agendha, lan sapiturute. Teknik ngumpulake dhata nganggo dhokumentasi uga penting, amarga kanthi dhokumentasi iki bisa ngasilake dhata visual kang ana gegayutane karo objek panliten lan dhata kuwi bisa dienggo bukti kang nyata. Dhata-dhata ngenani pendhudhuk diolehi saka dhokumen lan arsip desa kanthi cara nyathet. Dhata ngenani upacara ing TSGK diolehi saka photo nganggo kamera lan rekaman

vidio. Piranti kang digunakake nalika proses dhokumentasi yaiku kamera lan *handphone*.

e. Instrument Panaliten

Panaliten upacara TSGK kalebu panliten lapangan kang perlu nggunakake instrumen nalika nindakake panliten. Adhedhasar kasebut, piranti-piranti kang digunakake kanggo golek dhata yaiku:

- (1) Handphone (HP), piranti kanggo nggremkam nalika nindakake wawancara,
- (2) Kamera Digital, piranti kanggo njupuk gambar papan panggonan panliten lan informan.
- (3) Buku lan polpen, piranti kanggo nyathet bab-bab kang wigati sajrone panliten
- (4) Pathokan pitakonan kanggo wawancara

Tata Cara Ngolah Dhata

Tatacara ngolah dhata panliten kabudayan, ora beda karo tata cara ngolah dhata panliten kualitatif. Sudikan (2001:80) njlentrehake teknik ngolah dhata ana telu yaiku *open coding*, *axial coding*, lan *selective coding*.

Ing tahap *open coding*, panliti nggolek dhata saakeh-akehe ngenani tradhisi upacara ing adicara TSGK, ing tahap *open coding* ana proses ngrincekake dhata (*breaking down*), lan mriksa (*examining*), mbandingake (*comparing*), nggawe konsep (*conceptual izing*) lan nggawe kategori utawa kelompok (*categorizing*) saka dhata kang wis diolehi. Ing tahap *axial coding*, panliti ngumpulake dhata miturut kategori utawa kelompok. Ing tahap *selective coding*, panliti nindakake pamriksan kategori utawa kelompok dhata inti kang nduweni gegayutan karo kategori liyane nganti mujudake dudutan.

ANALISIS DHATA

Ing bab analisis dhata iki, panliti bakal ngandharake ngenani dhata-dhata kang wis diolehi dening panliten sarta analisis saka dhata kasebut adhedhasar teori kang wis ditemtokake ing landhasan teori. Dhata-dhata kasebut kayata mula bukane TSGK, ubarampe kang digunakake sajroning adicara TSGK kasebut, sarta fungsi tradhisi Adicara TSGK kasebut tumrap bebrayan kang nyengkuyung lan bebrayan ing sakiwa tengene.

Sejarah mula bukane TSGK desa Wonosari

Ing sawijining Desai ng pinggire gunung kawi ana salah sawijining desa sing kaaran Desa Wonosari. Ing kana ana loro pesarean sing jejer, yaiku pesarean Eyang Djoego lan R.M. Imam soedjono. Mula bukane anane pesarean iki, nalika jaman semana Eyang Djoego di uber – uber karo bangsa Walandha. Banjur panjenengane munggah menyang pinggire gunung kawi kanggo nggolek papan ndelik. Ing kana panjenengane ndelik kanthi nguburake awake menyang lemah supaya aman saka uberane Bangsa Walanda.

Sawise aman, Eyang Djoego metu saka papan ndelike. Nanging panjenengane metu tanpa kudu mbongkar lemah kasebut among ninggalake bolongan loro. Nalika iku panjenengane mudhun bali menyang daleme / padhepokane ing desa Wonosari. Sadurunge teka ing padhepokanapanjenengane mandeg ana ing

sawijine gunung cilik. Ing kana panjenengane ngendhikan marang parajurite “aku ngencepake sawijining wit iki minangka pratandha yen ing tembe mburi aku bakale mati tulung kuburna aku ing sekitare wit sing tak encepake iki”.

Lan akhire Eyang Djoego seda dina Minggu Legi tahun Senin Pahing, ing sasi sela tahun 1871 ing Kesamben Blitar banjo panjenengane di tandhu dening para muride menyang desa Wonosari ing pinggirane gunung kawi saperlu di sareake. Satekane ing desa Wonosari ing dina Kamis Kliwon malam Jemuwah Legi, panjenengane di suceni ing padhepokane lan banjur di kuburake. Kabeh iki mula bukane anane pesarean Eyang Djoego ing Desa Wonosari ing sapinggire gunung kawi.

Ing kene sing bakal di jlentrehake yaiku, ngenani anane tradhisi 1 sura ing gunung kawi. Miturut Bapak Gigih selaku kepala Desa wonosari lan pangripta dianakake adicara 1 suro, tradhisi iki kawiwitan tahun 2002 kanthi alesan minangka wujud rasa sukur amarga anane pesarean Eyang Djoego, ekonomi masyarakat luwih akeh lan makmu. Sarta kanggo mbenerake lan nglurusake meawa pesarean iki ora kanggo nggoleki pesugihan.

Kenapa adicara iki dianakake saben tanggal 1 sura kalendher Jawa miturut Bapak Gigih bab iki ana kaitane karo Eyang Djoego lan RM. Iman Soedjono. Miturut panjenengane, 1 Suro iku ana kaitane karo Haul Eyang Djoego lan RM. Iman Soedjono. 1 suro dipilih amarga kanggo mengeti lan mapag haul Eyang Djoego lan RM. Iman Soedjono. Dina Haule Eyang Djoego dipengeti ing sasi sela, yen RM. Iman Soedjono dipengeti ing tanggal 12 sasi sela. Mula saka iku, kapilih 1 Sura kanggo mengeti lan mapag, mengeti haul Eyang Djoego lan mapag Haul RM. Iman Soedjono.

Ing adicara iki ana saperangan ritual, saben RW nyuguhake kesenian lan nggawa sesajen awujud tumpeng, buah-buahan sing di hias lan uga nggawe ubarampe sesaji sing dihias miturut kreatifitas warga. Banjur sesaji iku diarak wiwit saka lawang mlebu nganti pesarehan. Sawise ing makam, kabeh warga nglampahi tahlil lan yasin, banjur bebarengan dhahar tumpeng lan dhedhaharan sing digawa saben RW kanthi rebutan.

Sawise iku ritual terakhir yaiku ngobong sengkala. Sengkala yaiku Raja setan sing dianggep dadi balak. Salah siji RW kanthi gilir gumanti oleh tugas nggawe sengkala. Banjur ing pungkasan ritual sengkala iku di obong dening kabeh warga kanthi tujuwan nolak balak lan ngadohake pengapesan saka warga Desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.

Ing kene sing arep dibahas yaiku, anane TSGK. Miturut Bapak Gigih selaku mantan kepala desa Wonosari lan penggagas dianakake acara TSGK, tradhisi iki mulai ana wiwit tahun 2002 kanthi alasan kanggo mujudake rasa syukur amarga anane makam Eyang Djoego, ekonomi masyarakat dadi mundhak lan makmur. Upaya kanggo

mbenerake pawarta yen makam iki dudu kanggo golek pesugihan.

Anane pesarean gunung kawi minangka objek wisata religi ing Kabupaten Malang pancen dudu hal anyar. Akeh banget crita mistis lan sing ana kaitane karo kepercayaan utawa kekuwatan supranatural ing panggonan iki. Ora mung kuwi, ana uga ritual-ritual kang iseh di cekel masyarakat gawe nenuwun hal tertentu ing wektu tertentu, salah sawijine yaiku ritual siji sura.

Hal sing menarik saka anane kirab TSGK iki yaiku anane akulturasi budaya. Kirab kasebut nyajiake aneka tarian tradhisional, klambi adhat, barongsai, hadrah lan totntona sing menarik liyane. Kaya sing wis di ngerteni barongsai yaiku salah sawijine produk budhaya masyarakat Tionghoa, lan hadrah kaitane karo islami. Ora mung kuwi, jeneng TSGK di jupuk saka itungan tanggalan jawa. TSGK ditujuake gawe wujud syukur warga dening Gusti Inggang Murbeng Dumadi. Puncake ritual TSGK iki manggon iring-iringan sing nggawa replica patung buta utawa sing luwih di kenal yaiku ogoh-ogoh. Replica patung buta sing cukup gedhe kasebut akhire di obong-ngobong patung buta utawa ogoh-ogoh iki dilakoake gawe symbol ngobong nafsu angkara murka sing ana ing manungsa.

Ing acara TSGK iki arep dianakake arak-arakan kirab sesaji gawe keslametan masyarakat Kabupaten Malang khusus. Ing sela-selane acara kasebut, anak lan muride ing desa Wonosari ing pereng gunung kawi gawe di makamake. Satekane ing desa Wonosari dina kemis kliwon malam Jemuah legi, panjenenganipun di sucikake ing padhepokane lan dimakamake. Ya kuwi mau awal mula anane makam Eyang Djoego ing desa Wonosari ing pereng gunung Kawi.

Ing kene sing arep dibahas yaiku, anane TSGK. Miturut Bapak Gigih selaku mantan kepala desa Wonosari lan penggagas dianakake acara TSGK, tradhisi iki mulai ana wiwit tahun 2002 kanthi alasan kanggo mujudtake rasa syukur amarga anane makam Eyang Djoego, ekonomi masyarakat dadi mundhak lan makmur. Upaya kanggo mbenerake pawarta yen makam iki dudu kanggo golek pesugihan.

Anane pesarean gunung kawi minangka objek wisata religi ing Kabupaten Malang pancen dudu hal anyar. Akeh banget crita mistis lan sing ana kaitane karo kepercayaan utawa kekuwatan supranatural ing panggonan iki. Ora mung kuwi, ana uga ritual-ritual kang iseh di cekel masyarakat gawe nenuwun hal tertentu ing wektu tertentu, salah sawijine yaiku ritual siji sura.

Hal sing menarik saka anane kirab TSGK iki yaiku anane akulturasi budaya. Kirab kasebut nyajiake aneka tarian tradhisional, klambi adhat, barongsai, hadrah lan totntona sing menarik liyane. Kaya sing wis di ngerteni barongsai yaiku salah sawijine produk budhaya masyarakat Tionghoa, lan hadrah kaitane karo islami. Ora mung kuwi, jeneng TSGK di jupuk saka itungan tanggalan jawa. TSGK ditujuake gawe wujud syukur warga dening Gusti Inggang Murbeng Dumadi. Puncake ritual TSGK iki manggon iring-iringan sing nggawa

replica patung buta utawa sing luwih di kenal yaiku ogoh-ogoh. Replica patung buta sing cukup gedhe kasebut akhire di obong-ngobong patung buta utawa ogoh-ogoh iki dilakoake gawe symbol ngobong nafsu angkara murka sing ana ing manungsa.

Ing acara TSGK iki arep dianakake arak-arakan kirab sesaji gawe keslametan masyarakat Kabupaten Malang khusus. Ing sela-selane acara kasebut,

Kahanan Alam Desa Wonosari

Lokasi panliten iki yaiku ing Desa Wonosari. Desa Wonosari yaiku salah sawijining desa ing kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang, Propinsi Jawa Timur. Miturut geografis, desa iki ana ing lereng gunung kawi sisih kidul, kanthi dhuwure ± 800 meter dpl lan nduweni ambane papan $\pm 67 \text{ km}^2$. Wonosari yaiku jeneng desa dadi siji jeneng kecamatan sing manggon ing pegunungan sisih kulon Malang. Wonosari diubengi karo daerah wewatesan, ing kidul wewatesan dening daerah perhutani, ing sisih wetan wewatesan marang kebobang, ing sisih kulon wewatesan karo kabupaten. Blitar, lan ing sisih wetan wewatesan karo Desa Balesari. Luwih cethane, kira-kira 40 km ing sisih kulon Kota Malang Jawa Timur.

Kahanan Bebrayan Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang

- a. Kahanan Pendhudhuk
Cacahe pendhudhuk ing Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang yaiku 6.917 jiwa. Cacahe wong lanang yaiku 3.392 jiwa lan cacahe wong wadon yaiku 3.383 jiwa. Pendhudhuk kang ana ing Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang iki yaiku Warga Negara Indonesia (WNI) kabeh. Cacahe KK kang ana ing Desa Wonosari iki yaiku ana 1.831 KK.
- b. Sistem Pangupajiwa
Miturut tabel cacahe pendhudhuk Desa Wonosari, kalebu ing usia prodhuktif iki mbuktakake yen akeh wong kang bisa makarya. Ana sing makarya ing sajroning Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang kuwi, ana kang makarya ing kiwa tengene kutha Malang kayata ing Sidoarjo, Surabaya, Gresik, utawa Jakarta. Kanggo luwih cetha ngenani pangupajiwane bebrayan ing Desa Wonosari
- c. Pendhidhikan
Pendhidhikan minangka bab kang paling wigati ing sawenehe panggonan. Anane pendhidhikan bisa mujudake SDM masyarakat ing sakupenge. Kanthi tataran pendhidhikan kang dhuwur, bisa nikelake kaweruhe masyarakat. Saka anane kawruh kang dhuwur, manungsa bisa diajeni lan uga bisa nuduhake menawa manungsa kasebut nduweni pamikiran kang dhuwur ing sajrone bebrayan.

Ing babagan pendhidhikan, warga Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari, Kabupaten Malang isih kagolong kurang. Fasilitas lan sarana pendhidhikan mung ana kawit tingkat TK tekan SD wae. TK ana 2 yaiku Tk Al Huda lan Tk Wonosari, sekolah dhasar Negeri ana 4 yaiku SD Negeri Wonosari 1, SD Negeri Wonosari 2, SD Negeri Wonosari 3, SD Negeri Wonosari 4. Kanggo tingkat sak dhuwure kudu lunga menyang kutha utawa wilayah sekitare Desa Wonosari. Lembaga pendhidhikan TPA / TPQ ana 5 yaiku TPQ Al Falah, TPQ Al Ikhklas, TPQ At Taqwa, TPQ Riyadul Qur'an. yen tingkat kesadharan pendhudhuk ngenani pendhidhikan wis dhuwur. Wong tuwa kepengin yen anake bisa sekolah lan nduweni panguripan kang luwih kepenak tinimbang wong tuwane. Senajan ing sakiwa tengene Desa Wonosari, kuwi mung ana gedhung sekolah nganti tingkat SD, ananging ora ndadekake generasi mudha males anggone nggolek ngilmu. Akeh generasi mudha kang nerusake kuliyah ing kutha gedhe kayata ing Surabaya lan Malang.

Tingkat pendhidhikan kang wis dhuwur ora ndadekake adicara tradhisi iki ditinggalake dening para generasi penerus. Nalika ana Upacara TSGK, kabeh pawongan nglumpuk dadi siji tanpa ana pambedane. Generasi mudha kang nduwe ilmu luwih akeh uga awèh pisungsung tenaga lan pamikiran marang adicara iki, kepriye supaya adicara iki tansaya rame lan ora ditinggalake dening generasi penerus. Kaya nalika kesiapan TSGK, generasi mudha awèh pisungsun pamikiran lan kreatifitas supaya tampilan-tampilan acara kang digawe kuwi luwih apik lan luwih narik kawigaten lan maneka warna bentuke.

Sambung rakete tradhisi lan pendhidhikan yaiku. Miturut *Carter V.good* sajroning *Dictionary of education*, menawa pendhidhikan : *proses perkembangan kecakapan seseorang dalam bentuk sikap dan perilaku yang berlaku dalam masyarakat*. Kaya kang di jabarake dening Hasan Langgulung, menawa pendhidhikan ngenani 2 kepentingan utama, yaiku *pengembangan potensi individu lan pewaris nilai-nilai budaya*.

d. Agama lan sistem religi

Desa Wonosari sarana papan panliten iki kalebu desa sing jumlah pendhudhuke sithik, rata - rata penduduke agama Islam. Senadyan kaya ngunu ora akeh masyarakat sing percaya anane kepercayaan kejawan. Kahanan kasebut kaya sing dijelasake dening Bapak Kuswanto selaku kepala Desa Wonosari nalika wawanrembug tanggal 22 Februari 2018 yaiku:

Bagaimana kepercayaan yang dianut oleh penduduk Desa Wonosari ini pak?

kentaal dengan adat kejawan, seperti genduri, sjen buat orang meninggal dan lain-lain, justru itu yang terkadang menmbangun silaturahmi diantara para Desa ini mayoritas muslim, keseluruhan muslim.. karena Desa Wonosari ini tergolong desa yang penduduknya sedikit jadi hamper semua saya tahu. Meskipun demikian, karena kita disini masih kental dengan adat-istiadat lama, tanpa mengurangi keimanan terhadap agama yang dianut tetap melaksanakan tradisi-tradisi lama yang masih penduduk.(wawancara dengan Bapak Kuswanto tanggal 22 Februari 2018).

Transliterasi:

Senajan kaya mangkana , sajroning urip bebrayan ora tau ana perkara kang njalari rusake toleransi antar umat beragama ing desa kasebut.

Bebrayan Jawa mujudake babrayan kang religious, mulai wiwit jaman biyen nganti saiki. Bebrayan Jawa wis mesti nggayutake samubarang karo Gusti Kang Maha Kuwasa lan unsur rohaniah utawa mistik lan magis, kanthi awèh pakurmatan marang arwah leluhur sarta kakuwatan-kakuwatan kang ora ketok dening indrane manungsa. Semana uga bebrayan ing Desa Wonosari kang mayoritas pendhudhuke nganut agama Islam kang ana uga sing isih nganut tradhisi kejawan.

Kapercayan leluhur kayata anane kakuwatan spiritual. Amarga kahanan kang kaya mangkono mau, ora nggumunake yen upacara-upacara adat utawa slametan isih diugemi dening umat Islam ing Desa Wonosari, Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang iki. (wawanrembug dening Bapak Kuswanto tanggal 22 Februari 2018)

Reroncene adicara TSGK Desa Wonosari

Ing adicara iki ana saperangan ritual, saben RW nyuguhake kesenian lan nggawa sesajen awujud tumpeng, buah-buahan sing di hias lan uga nggawe ubarampe sesaji sing dihias miturut kreatifitas warga. Banjur sesaji iku diarak wiwit saka lawang mlebu nganti pesarehan. Sawise ing makam, kabeh warga nglampahi tahlil lan yasin, banjur bebarengan dhahar tumpeng lan dhedhaharan sing digawa saben RW kanthi rebutan.

a. Slametan

Rantaman adicara Suran diwiwiti dening slametan kang nduweni makna kanggo pambuka, tujuwane nyuwun ndedhonga dening Gusti Ingkang Murbeng Dumadi, supaya adicara upacara diwenahi kelancaran lan keslametan tanpa ana hal-hal sing ora dikarepake.

Dalam acara selamatan ini, dimaknai seperti apa pelaksanaanya?

Selamatan ini kan tujuannya sebagai pembuka dari semua upacara atau kegiatan yang

akan dilaksanakan selama Suroan itu sendiri. Dengan diadakan slametan diharapkan kita sebagai warga disini akan mendapatkan berkah, keselamatan dan wujud syukur terhadap Tuhan, setelah slametan itu. Nantinya makanan yang sudah di pakai, di bagi-bagi kepada masyarakat sekitar agar bias menikmati juga dari hasil slametan tersebut. (Bapak Gigih 22 Februari 2018).

b. Upacara Kirab Sesaji

Kirab sesaji yaiku mlaku bareng-bareng kanthi teratur lan ing urutane saka ngarep nganti mburi dening anane upacara adat, agama lan sak panunggalane.

Sawise slametan dening pambuka, banjur nindakake upacara kirab sesaji. Upacara ditindakake ing dina sesuke, biasane di tindakake wanci isuk nganti awan.

Arak-arakan iki mlaku adohe 3 km muteri kawasan gunung kawi. Mulai lawang mlebu nganti ing pusat pesarean Eyang Djoego panggonan pemberkahan sesaji. Marang simbol bangunan kuna lan prasasti arupa lempengan marmer warnane abang kanthi tulisan warna kuning emas. Simbol iku gawe tahta sing dhuwur tumrap manungsa. Saengga masyarakat maringi kang luwih becik marang Eyang Djoego arupa sesaji.

Sesaji kasebut di deleh ing sajroning jolen (wadiah tumpeng sing diwangun lan dihias). Wujud jolen-jolen kasebut arupa wujud kewan, miniature pesarean lan warna-warna wujud liyane sing mengko dadi rebutan pengunjung kanggo di dhahar bareng sawise kirab sesaji lan sawise diwaosake donga. Amarga sesaji kuwi diyakini sing dadi lambang kemakmuran lan nggawa rejeki kanggo sapa wae. Kutipan informan saka (mbah Banjir minangka sesepuh juru kunci 22 februari 2018).

c. Bakar Sengkala

Puncak ritual 1 sura yaiku ngobong sangkala kang arupa patung raksasa. Lambang sangkala iki wujud gambaran angkara murka sipat manungsa ing ndonya. Sengkala dhewe minangka simbol supaya netralisir unsur-unsur ala sing ana ing desa kasebut supaya ilang. Diobonge sangkala minangka simbol ilange unsur ala batharakala kasebut saengga masyarakat Desa Wonosari ora ana alangan utawa gangguan selawase nglakoni bebrayan. (Kutipan saka Mbah Banjir selaku juru kunci 22 februari 2018). Kutipan :

“ogoh-ogoh kudu di obong amarga simbol kanggo buak sengkala, dadi ning ndi wae panggonane ogoh-ogoh kuwi mesti di obong contohe wong hindhu setiap salah siji upacara kerohanian ya wajib ngobong ogoh-ogoh. Asline padha wae mbk intine mbuwak sengkala”. (Mbah Banjir 22 Februari 2018)

Dududtan saka petikan kutipan ing dhuwur yaiku ngobong sengkala. Sengkala yaiku Raja setan sing dianggep dadi balak. Mula saka kui kudu di obong ben balak warga masyarakat desa Wonosari ilang lan panguripane ayem tentrem. Sandhang lan pangan padha lancar.

Wujud lan Makna Ubarampe Kang di Gawe Sajroning TSGK

Makna lan simbol kang kinandhut ing sajroning “Reroncening Adicara TSGK ing Desa Wonosari,” iki dionceki nganggo teori Geezrt kang njlentrekake kang jarwane, simbol minangka sarana kanggo ngandharake makna-makna yaiku arupa gagasan, polah tingkahe, kekarepan-kekarepan lan tetimbangan-tetimbangan utawa kapercayan sarta *abstraksi-abstraksi* saka kaweruh tartamtu lan wujud kang dimangarteni.

Senajan saben upacara nggunakake ubarampe, ananging wujud ubarampe kang digunakake beda-beda, ndeleng saka bentuk upacara lan pelaksanaane. Mula saka katrangan kasebut, yen ana beda sajroning ubarampe kang digunakake, ora perlu dienggo perkara amarga tujuwan saka ubarampe kasebut uga minangka sarana lan wujud dibedakake kanggo sakbedane upacara kang digelar.

1. Makna Simbolis sajroning TSGK

Simbol utawa ubarampe yaiku salah sawijine pelengkap sajroning adicara TSGK. Sajroning tradhisi-tradhisi kang dilakokake wong Jawa nduweni ungkapan simbolis asile saka karya manungsa. *Unkapan-ungkapan* simbolis kasebut *kawedhar* saka sajroning sesaji-sesaji kang digunakake. Kayata tradhisi TSGK nduweni ungkapan simbolis. Gawe ngerteni *ungkapan-ungkapan* simbolis sesaji ing Desa Wonosari kaya ta pedhang lan tombak. Sajroning panliten iki ana pemaknaan sesaji utawa ubarampe oleh saka asil wawanrembug dening informan sing dilengkapi dening asil-asil panliten makna sesaji sajroning liyane.

a. Tumpeng di tutup godhong gedhang

Tumpeng minangka bagian penting sajroing kenduri tradhisional. Kenduri yaiku wujud rasa syukur lan matur suwun dening Gusti Inggang Murbeng Dumadi.

Kutipan :

“tumpeng kuwi nglambangake keslametan, kesuburan, kesejahteraan, lan nggambarake kemakmuran kang sejati”

(Bapak Sariya 22 februari 2018)

b. Inkung

Yaiku pitik kampung sing dimasak kanthi utuh. Sajroning ritual tradhisi jawa ingkung dadi bagian saka ubarampe utawa kelengkapan sesaji.

“ingkung kuwi mujudtake manekung ing panggononan mampeng manekung mampeng anggane panyuwunan mandhep manteb kang gegayuhane. Manekung kuwi lak tegese pasrah ngersane Gusti Pangeran. Inkung kuwi ugi nelikung gawe ora apik, apa wae, sapa sing arep gawe ora becik iku ditelikung, supaya ora dadi bebaya.” (Mbah Banjir 22 Februari 2018)

Inkung yaiku ubarampe kang arupa pitik kampung sing dimasak dening wujud utuh lan diwenahi bumbu-bumbu kaya ta, bumbu sing di alusne bawang putih, brambang, tumber, kemiri, kunyit, jahe, lengkuas, uyah, gula kelapa, godhong salam lan ora ngrubah wujud asline, sawise kuwi di panggang setengah mateng sawise kuwi di godhok setengah mateng lan di lumuri bumbu rempah-rempah sing wis di alusake.

c. Jenang

Jenang dudu mung minangka panganan khas sing di senengi pendhudhuk Jawa. Luwih saka iku jenang nduweni filosofi lan simbol – simbol sing diyakini marang wong Jawa. Liyane kuwi rasa sukur ing Gusti Inkgang Murbeng Dumadi, jenang uga didadeake simbol dunga, persatuan, pengarep – arep lan semangat masyarakat Jawa. Jenang sengkala sing di wadhahi piring lan ora didadeake siji kaya jenang-jenang biasane. Jenang sengkala iki yaiku sipat balik ing Gusti Kang Maha Kuaos, werna abang putih yaiku perwujudan saka balung lan getih. Biasane jenang iki di deleh ing pesarean Eyang Djoego ing sisih kulon.

Kaya kutipan ing ngisor iki :

“manungsa berserah ing Gusti Inkgang Murbeng Dumadi supaya diwenahi keberkahan lan kslametan, manungsa mung bisa usaha kepiye apike, nanging tetep ana kekuwatan lan kekuasaan sing luwih gedhe”. (Mbah Banjir 22 Februari 2018)

Andharan saka petikan ing ndhuwur kasebut bisa di ngerteni, yen jenang sengkala kanggo ubarampe ing adicara TSGK iki dadi bab kang wajib ana ing saben sasi sura.

d. Kembang Setaman

Kaya kutipan ing ngisor iki.

Kutipan :

“ben di wei kslametan lan berkah kanggo kabeh sing lewat dalam iki, kanggo manungsa, bangsa lelembut, kewan lan sajenise”. (Mbah Banjir sesepuh / juru kunci 22 Februari 2018)

Andharan saka kutipan kasebut yaiku anane kembang setaman saben adicara suran utawa upacara – upacara adat Jawa, kanggo nyeyuwun kslametan lan kelancaran.

e. Gedhang Raja

Gedhang raja yaiku salah sawijine ubarampe sing awujud saklirang gedhang raja. Gedhang

raja dadi perlambang kamulyaan pawongan raja sing bisa njunjung dhuwur kabeh rakyat. Filosofi saka gedhang raja iki yaiku supaya manungsa bisa nduweni sipat kaya raja sing adil wicaksana lan berbudi luhur.

Kutipan :

“Gedhang sing digawe kanggo sesaji yaiku gedhang raja, sing tegese yaiku supaya para pawongan bisa nduweni watak kaya raja, watak sing wicaksana lan berbudi luhur”

(Miturut Bapak Wahyudi 22 Februari 2018)

Kutipan:

“nggawe gedhang raja ana ing sesaji iku nduweni maksud supaya wong sing nglakoni tradhisi iki bisa nyonto watake raja sing sipate adil lan wicaksana”(Miturut Bapak Nuryanto 22 Februari 2018)

Saka katrangan ing ndhuwur bisa kadudut menawa nggawe gedhang raja sajroning sesaji iki nduweni teges supaya manungsa nduweni sipat kaya raja sing bisa menehi contho sing becik kanggo manungsa liyane. Dadi gedhang raja nduweni teges saka rukune antar warga sajrone TSGK, supaya padha ngajeni kaya para pemimpin sing menehi conto tumrap manungsa liyane

f. Umbul – umbul

Umbul-umbul saka pring dihias janur kuning nglambangake keagungan Gusti Inkgang Murbeng Dumadi. Sakliyané iku uga supaya kita tansah eling lang nglestarekake budaya sing wes diturunake saka nenek moyang.

Kutipan :

“lambang anane ajaran kepercayaan dening Gusti Inkgang Murbeng Dumadi, kanthi maneka werna”. (Mbah Banjir sesepuh / juru kunci 22 Februari 2018)

ssPetikan ing ndhuwur bisa di ngerteni, yen ananne umbul – umbel ing adicara TSGK iki nduweni makna supaya kita kudu lan wajib nguri – nguri lan ngembangake ajaran nilai – nilai luhur duwene bangsa kita ing nuswantara iki, sarta kanthi usaha nglakoni pitudhuh / tuntunan / wewarah Gusti Inkgang Murbeng Dumadi kang nyalur lewat panutan – panutan Agung para sing nduweni kepercayaan dening Gusti Inkgang Murbeng Dumadi.

g. Jolen

Jolen utawa wadhah tumpeng sing dihias, jolen minangka lambang utawa simbol saka para sesepuh lan leluhur. Intine jolen kagunakake kanggo mengeti supaya manungsa tansah eling lan generasi mudha supaya aja lena karo isine ndunya, tansah syukur marang apa sing wus dianugrahake lan ora lali marang tradisi sing

wus dilakoni kanthi turun temurun iki. (kutipan saka Mbah Banjir minangka sesepuh / juru kunci 22 Februari 2018).

2. Fungsi Upacara TSGK kanggo uripe warga desa Wonosari Kecamatan Wonosari Kabupaten Malang.

Pangertene fungsi saemper dening manfaat budhaya kanggo sawijine fungsionalisme bakal ana hubungane karo sifat dasar budhaya manungsa. Sifat-sifat kasebut minangka realitas budhaya sing angel diilangake. Fungsi tradisional pengaruhe gedhe kanggo masyarakat sing nglakoni. Saka upacara tradisional bisa dingerteni menawa sajroning upacara nduweni simbol-simbol sing maknane positif lan ngandhung nilai-nilai utawa norma social. Nilai utawa norma social sing ana sajrone upacara tradisional kaya TSGK iki mujudake asumsi endi kang becik lan endi kang ala saengga nilai-nilai iku bisa digawe kanggo pengendhali sosial. TSGK awujud media social bisa digawe sarana ngutarakake pikiran lan kepentingan sing dadi hajat uripe wong akeh.

Hal kasebut bisa dipaparake saka wawanrembug kaya ing ngisor iki.

‘fungsine kanggo mengeti apa sing wis dilakokake leluhur rikala jaman semana’. (informan: Bapak Riyadi)

“Lah wis tradisine mbak, ndak tahun kudu gawe slametan ora kena robah kanggo ngelingi mbah-mbah biyen truka kanggo desa iki.” (informan: Bapak Slamet)

Katrangan wawanrembug ing nduwur bisa didudut yaiku TSGK iki umume nduweni fungsi minangka media social, tegese digawe sarana ngutarakake pikiran sing dadi hajat urip wong akeh. Biasane upacara kasebut digunakake kanggo mengeti apa sing wis dilakokake leluhure ing jaman semana nganti jaman saiki. Saliyane iku, TSGK iki uga dadi media gawe nglakokake kontak social ing sajrone warga. Salah sawijine tuladha saka kontak social kasebut yaiku wektu nggawe piranti sing dilakoni bebarengan, menehi sumbangan saikhlas kanggo lancare pagelaran kasebut lan nglakokake ritual kanthi bebarengan.

Asil penelusuran lan observasi panliti ngenani fungsi TSGK kanggo masyarakat sing nyengkuyung di olehake pirang-pirang fungsi khusus yaiku:

- a. Fungsi didaktis

Ngenani fungsi didaktif sajrone upacara TSGK iki bisa di deleng saka kutipan wawanrembug ing ngisor iki.

“Suroan kuwi mbak, kanggo ngurmati kalian Gusti Pengeran, Sunan Kalijaga, Sunan Geseng ingkang dados punden desa ugi lelembut minangka rasa syukur saged gesang sesarengan”. (Mbah Ganda 22 Februari 2018)

- 1) Ngraketake dhiri dumateng Gusti ingkang Murbeng Dumadi.

ngenani fungsi didaktif dhiri marang Gusti, kasunyatan wis dadi fitrah jroning pangripta. Manungsa minangka makhluk sing mesthi nggoleki jati dhiri lan Gusti sing nyiptakake alam iki lumantar ngraketake dhiri marang Gusti, masia Islam wes dadi Agama mayoritas masyarakat Desa Wonosari, isih ana sing percaya marang kekuatan makhluk lelembut utawa roh-roh ing sakiwa tengene manungsa. Dheweke nyebutake kanthi istilah Sing Mbaureksa, dayang utawa pundhen lan liya-liyane.

wawanrembug dening mbah Gondo lan Bapak Sukanto 22 Februari 2018

- 2) Bebarengan

Ngenani fungsi dhidhaktik bebarengan bisa di delok ing kutipan wawanrembug dening narasumber.

‘iya, walaupun tidak semua masyarakat melakukan kegiatan ini, tapi wujud kebersamaan dan saling membantu satu sama lain ada mbak, sehingga terjalin hubungan yang saling membutuhkan untuk kelancaran upacara ini dan juga rasa solidaritas, saling membantu dan kebersamaan’ (Sukanto 22 Februari 2018).

Saka asil wawanrembug bisa didudut menawa pagelaran upacara suran ing Desa Wonosari iki nganut nilai-nilai sing nyerminake cipta, rasa lan karsa saka manungsa pendhukung tradisi kasebut uga minangka Pendidikan marang rasa solidaritas, lan tulung tinulung lan bebarengan. Tradhisi iki ngandhung nilai Pendhidhikan yaiku wujud kestuan ing ngendi sajroning pagelaran ngelibatake akeh uwong saengga ana hubungan sing padha butuhe kanggo lancare upacara.

- 3) Wujude rasa syukur

Fungsi didaktis wujude rasa syukur bisa didelok saka kutipan kaya ing ngisor iki.

“ Sedaya sajen ugi ubarampe ingkang wujud panganan ning upacara Suroan niki minangka bukti rasa syukur”.

(Bapak Slamet 22 Februari 2018).

Saka asil wawanrembug bisa didudutake menawa manungsa sing nduweni iman lan taqwa sajroning agama bisa di delok saka cerminan lakune budi pekerti awake dhewe ing urip sabendinane. Sajroning upacara suran kasebut minangka wujud rasa syukur nikmat lan karunia sing wis di tampa.

- b. Fungsi Sosial

Fungsi sosial tradhisi suran di deleng minangka swijine sing ngumpulake, naleni lan nglestareake. TSGK iki nyiptakake guyubing warga, antarane anggota masyarakat lan dening kewajiban-kewajiban sosial sing bisa mbantu ngraketake warga. Di deleng saka aspek sosial,

TSGK bisa nimbulake rasa solidaritas sing dhuwur nyiptakake suasana sing harminis sajrone urip ing masyarakat. Ngenani fungsi sosial sing ana ing upacara suran iki bisa di deleng saka kutipan ing ngisor iki.

‘Fungsi sosial dalam upacara tradisi Suroan antara lain interaksi sosial, pelestarian budaya, dan pewarisan norma sosial’. (Bapak Wahyudi 22 Februari 2018)

c. Fungsi Ekonomi

Komunikasi antar masyarakat ing pagelaran TSGK bisa dadi alat transaksi lan sarana promosi kanggo perdagangan anyar warga masyarakat lan uga bisa dadi obyek pariwisata.

Anane pagelaran tradhisi suran nduweni dampak ekonomi sakiwa tengene sing dadi penggembira ing pagelaran kasebut. Fungsi ekonomi iki di rasakake banget dening masyarakat sekitar pendukung tradhisi suran.

Kabeh iki ketara nalika pagelaran suran. Nalika iku akeh masyarakat sing mbukak lahan parkir lan penginapan-penginapan, uga akeh kang padha buka warung dadakan. Sajroning fungsi ekonomi iki uga bisa di deleng nalika upacara sing bisa nambahi omset wong dodol panganan, omben-omben tukang parkir lan liya-liyane. Lan uga bagi pemerintah ing kunu bisa nambahi pemasukan minangka dhuit saka rettribusi sarta sarana promosi panggonan wisata.

d. Fungsi Budaya

Ing lingkup masyarakat, nilai-nilai budaya tradhisional sing ana ing tradhisi suran bakal ndadekake urip sabendinane dadi luwih becik. TSGK iki ora nutup kamungkinan menawa di wujudake kanthi becik lan apik bakal dadi asset wisata budaya ing daerah Wonosari. Kabeh iki di dukung dening cenderunge sing ana nalika iki menawa masyarakat global malah akeh sing nyenengi wisata tradhisional. Saka segi edhukatif, pagelaran tradhisi suran dadi ajang Pendhidhikan langsung kanggo masyarakat yaiku masyarakat pendukung tradhisi utawa sing ora. Kanthi anane TSGK iki, masyarakat kunu bakal ngerteni lan mikir sakabehe potensi sing ana ing daerah dhewe-dhewe. Saliyane iku uga kanggo nggoleki nilai-nilai budaya lawas sing ws mulai di tinggalake, padahal kabeh iki nduweni relefansi abadi kanggo urip selawase.

e. Psikologi lan Agama

Di dheleng saka aspek psikologi lan agama separane masyarakat ana sing ngandharake menawa upacara tradhisional kaya TSGK iki minangka sarana spiritualitas antarane manungsa marang gusti yaiku minangka rasa

sukur sakabehe nikmat sing akeh. Di deleng saka aspek psikologine kanggo dheweke sing awam, utamane kanggo golongan-golongan sing sepuh lan kadhung percaya, bab iki angel diilangake. Dheweke nganggep bab iki wis dadi kewajiban saengga dheweke khuwatir upama ora nindakake sing mbaureksa bakale nesu.

Upacara TSGK kasebut ora ucul saka mitologi masyarakat sing wis percaya wiwit biyen. Bab iki di sebabake amarga penyebaran Islam ing Indonesia khusus ing Jawa sing nduweni sipat toleran lan akomodatif, kanthi nggawe metode pendekatan kultural utawa dakwah kultural sing ngormati tradhisi budaya lika Jawa. Budaya sing wis ngrembaka ing masyarakat ora ditinggalake ngunu wae, nanging dikembangake karo budaya Islam. Mula saka iku, ora gumun menawa nganti saiki ing uripe masyarakat antara islam lan kepercayaan lawas bisa mlaku jejor kanthi damai.

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar dhata kang wis di klumpukake lan kang wis diandharake ana ing bab sadurunge, mula bisa di dudut asiling panliten. Dudutan asiling panliten, mujudtake bab kang cundhuk lan wigati karo ancas ngandharake asiling panliten. Manut analisis kang wis kelakon ana ing panliten TSGK ing Desa Wonosari Kabupaten Malang, asil saka panliten kasebut di andharake kaya ing ngisor iki:

TSGK kalebu minangka folklore setengah lisan kang tuwuh lan ngrembaka ing Desa Wonosari. Makna lan simbol kasebut ana ing sajrone adicara kang dianakake lan ubarampe sarta sesaji kang wajib.

Tradhisi diandharake kebiasaan kang turun temurun ing sajroning masyarakat arupa kesadaran masyarakat arupa keasadaran masyarakatlan nduweni sipat amba ing sakabehe kompleks kauripan saengga ora bisa didhewekake karo rencana kang tetep lan pasti. Upacara utawa slametan yaiku arupa salah sijine kepinginan manungsa kanggo keslametan, katentreman lan njaga keldibayangake ing angen – angen ing sandhing roh, mesthi ana pelestarian . Pangerten upacara arupa kagiyatan manungsa kang nduweni tujuwan menehi pangormatan lan rasa matur nuwun marang sapa kang dianggep kuwasa.

Slametan utawa wilujengan yaiku salah siji upacara pokok utawa unsur kang penting saka kabehe upacara ing sistim religi manungsa jawa kanthi cara umum lan kang nganut agama jawa kanthi khusus. ngandharake yen kabeh kuwi kang ana ing sakupenge ana gegayutane karo kekuwatan-kekuwatan supranatural utawa gaib. Adhedhasar anggapan kasebut, bisa dibayangake ing angen-angen ing sandhing roh, mesthi ana kang paling nduweni kuwasalan luwih kuwat saka manungsa.

Tujuwan dianakake upacara suran yaiku supaya masyarakat Jawa supaya pancet mertahanake dharmane.

Salah siji mekanisme wektu lan panggonan kang wis ketandhur, anane unggah – ungguh anane utawa tata karma kang dadi anane unsur patriotisme lan nasionalisme. Makna mengeti TSGK yaiku sikap ngarepake pinuju ketertiban, kemakmuran, keadilan lan kejujuran supaya masyarakat Jawa martahanke kesucian lan keluruhan budine ing tengah globalisasi.

Ing panliten kabudayaan ana telung aspek kang narik kawigaten yaiku; tembung – tembung, tindak – tanduk, lan objek barang asil karyane manungsa. nalika ngumpulake dhata, dhata arupa tetembungan diolehi kanthi cara wawanrembug lan teknik rekaman. Dhata arupa tindake informan diolehi kanthi cara observasi lan dhokumentasi. Dene dhata kang awujud barang asil karyane manungsa diolehi kanthi cara observasi lan dhokumentasi uga. Tetembungan, tindak, tanduk lan objek barang lagi bisa nduweni makna kanthi ngewenehi interpretasi kanthi dhasar pemahaman informan. Ngolah dhata iki ditindakake terus – terusan, mulai wiwitan nglumpukake dhata wiwitan nganti panliten iki rampung anggone nulis saengga bisa ngasilake panliten kang utuh lan jangkep.

Kesenian tradhisional ing Indonesia. Akeh banget jinise lan ragame, lan uga ing sawijine dhaerah tartamtu ana werna – werna kesenian tradhisional. Kesenian tradhisional nduweni ciri – ciri kedhaheraan yaiku nggambarake ciri kedhaheraan manut karo kabudayan lingkungane. Kasunyatan iki ndudohake menyang saben kesatuan ing wilayah tartamtu sing wis ana kelompok manungsa dadi pendukunge kabudayan bakal ngembang miturut cara lan dalane dhewe – dhewe.

Saka katrangan ing ndhuwur, kabudayan TSGK salah sawijining jinis kabudayan sing ana ing masyarakat desa Wonosari kecamatan Wonosari Kabupaten Malang. Kabudayan iki lair ing tengah – tengah masyarakat sing nduweni penggawean buruh tani. Kabudayan iki di gelar saben mancis tanggal 1 sura.

B. Pamrayoga

Kabudayaan bakal ilang nalika manungsa kang dadi panyengkuyunge wis ora gelem nguri – nguri kabudhayane, mligine kabudhayan dhaerah kang awujud filklir setengah lisan bisa ana lang ngrembaka amarga wis diwarisake kanthi cara turun temurun lan gethok tular. Folklore setengah lisan kalebu kabudhayan kang gampang ilang tinimbang sastra tulis, mula saka kuwi perlu dilestarikake supaya tetep ngrembaka.

Wigatine folklore setengah lisan kanggo dilestarikake yaiku supaya anak putu utawa generasi penerus mbesuk ora lali lan bisa mangerteni crita kang ngrembaka ing dhaerahe dhewe utawa dhaerah liyane lan uga mangerteni kaya ngapa wujudte tradhisi kang, ana ing dhaerah dhewe, saengga bisa menehi kawruh lan ilmu kang dirasa akeh paedahe. Selaraskaro pangrembakane jaman kang tansaya suwe tansaya maju iki. Para kawula mudha kudu luwih pinter anggone nyaring kabudhayaan – kabudhayaan asing kang ana ing lingkungane uga kudu pinter anggone nyengkuyung pangrembakane kabudhayaan dhaerahe. Saliyane iku, uga kudu bisa nglestarikake budhaya iki mligine folklore

setengah lisan iki kanthi turun temurun, supaya ora ilang krana kagerus pangrembakane jaman.

Panliten iki nduweni pangarep – arep bisa ndadeake pamrayoga lan renungan marang pihak – pihak pendhidhikan kanggo ndadeake budaya local minangka sarana pembelajaran. Kajaba saka iku, panliten iku ora nduweni pangarep – arep supaya bisa menehi paedah marang wong sing durung mangerteni ngenani anane TSGK. Panliten ngenani tradhisi iki uga kalebu tuladha kanggo nguri – uri kabudhayan supaya ora ilang lan katutupan kabudhayan Manca.

KAPUSTAKAN

- Adimihardja, K. (2008). *Dinamika Budaya Lokal*. Bandung: CV. Indra Prahasta.
- Arikunto, Suharsimi. 2001. *Prosedur Penelitian Suatu Tindakan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Akbar, Husaini Usman Dan Purnomo Setiady (2000). *Metodologi Penelitian Sosial*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Bacom, William R. (1965). *Four Function of Folklore. The Study of Folklore* (Alan Dundes ed) Englewood cliffs: NJ. Prentice Hall Inc.
- Danandjaja, James. 1984. *Folklor Indonesia: Ilmu Gosip, Dongeng, dan Lain-Lain*. Jakarta: PT Temprint.
- Geertz, Hildred. (1985) *Keluarga Jawa*. Jakarta : PT Grafiti Pers.
- Hutomo, S. S. (1991) *Mutiara yang Terlupakan. Pengantar Studi Sastra Lisan*. Surabaya: HISKI. <http://www.google.com/malinowski.html> fungsionalisme-
- Koentjaraningrat (1987) *Sejarah Teori Antropologi I*. UI-Press: Jakarta
- Koentjaraningrat (1990) *Sejarah Teori Antropologi* . UI-Press: Jakarta
- Koentjaraningrat (2005) *Ritus Peralihan di Indonesia*. Jakarta: Gramedia.
- Koentjaraningrat (1987) *Sejarah Teori Antropologi I*. UI-Press: Jakarta
- Moleong, Lexy. (2009) *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Poerwadarminta W.J.S. (1976) *Kamus Umum Bahasa Indonesia*, PN Balai Pustaka, Jakarta.
- Rendra. (1984). *Mempertimbangkan Tradisi*. Jakarta: Gramedia.
- Sudikan, Setya Yuwana (2001) *Metode Penelitian Budaya*. Surabaya: Unesa Unipres- Citra Wacana.

